

Suomalainen alkoholitutkija on viime vuosina joutunut yhä useammin tilanteisiin, joissa hänen vastattavakseen on esitetty näennäisen yksinkertainen kysymys: Kuinka suuret ovat alkoholin käytön yhteiskunnalle tai kansantaloudelle aiheuttamat kustannukset? Kun alkoholitutkija ei ole kyennyt ilmoittamaan tätä lukua, on seuraavaksi tavanomaisesti huomautettu, että se tulisi selvittää ensi tilassa. Tämän luvun puuttuminen on koettu niin merkittäväksi epäkohdaksi, että mm. eduskunnassa on aloitteen avulla pyritty saamaan hallitus ryhtymään "kiireellisiin toimenpiteisiin alkoholijuomien käytön kansantaloudelle aiheuttamien kustannusten selvittämiseksi" (Raittiussanomat 2/1971, 3).

Ohlinin tutkimus

Kun Suomessa on keskusteltu alkoholin käytön yhteiskunnalle ja kansantaloudelle aiheuttamista kustannuksista, on aivan erityistä huomiota kiinnitetty Ohlinin tutkimukseen. Tätä osoittavat mm. seuraavat esimerkinomaiset lainaukset. "Alkoholista yhteiskunnalle kolme kertaa enemmän menoja kuin tuloja", kertoo Kristityn Vastuu 6. 5. 1975 kolmen palstan otsikolla ja jatkaa tekstiosassa mm. seuraavasti: "Ruotsalaisen tutkijan Ohlinin tutkimus kuitenkin osoittaa, että alkoholin yhteiskunnalle aiheuttamat menot ovat lähes kolme kertaa suuremmat kuin niistä saadut vero- ja myyntitulot." Toisena esimerkkinä on edellä mainittu eduskunta-aloite, jonka mukaan "Irving Fisher on arvioinut, että Yhdysvalloissa alkoholijuomien käyttö aiheuttaa noin 10

%:n vähennyksen kansantulossa. Bertil Ohlin on arvioinut sanotun vähennyksen olevan Ruotsissa 3—8 %" (Raittiussanomat 2/1971, 3; ks. myös Virolainen 1976, 82; Halla 1977, 2).

Vetoaminen Ohlinin tutkimukseen näyttää antavan vahvat perusteet kysyä, miksi Suomessa ei ole suoritettu samalaista tutkimusta kuin Ohlin on suorittanut Ruotsissa. Miksi suomalaiset alkoholitutkijat korostavat alkoholin käytön yhteiskunnalle ja kansantaloudelle aiheuttamien kustannusten selvittämiseen liittyviä periaatteellisia vaikeuksia (ks. esim. Österberg 1976), kun tällainen tutkimus kuitenkin on käytännössä toteutettu Ruotsissa. Vai eikö Suomessa pystytä samaan kuin Ruotsissa? On siis syytä tarkastella lähemmin, miten Ohlin on onnistunut ratkaisemaan ne moninaiset ongelmat, joita on väitetty liittyvän alkoholin käytön yhteiskunnalle ja kansantaloudelle aiheuttamien kustannusten laskemiseen.¹

Tehkäämme heti selväksi kaksi asiaa. Ensiksi tutkija Ohlin on vastikään taloustieteen Nobel-palkinnon saanut ruotsalainen professori Bertil Ohlin. Toiseksi Bertil Ohlin ei ole tehnyt varsinaista alkoholin käytön kansantaloudelle aiheuttamia kustannuksia koskevaa tutkimusta siinä mielessä kuin sana tutkimus

¹Yhteiskunnallisten ja kansantaloudellisten kustannusten ja hyötyjen laskemistavoista, näihin laskelmiin sisältyvistä oletuksista sekä niihin liittyvistä ongelmista ks. esim. Dasgupta & Pearce 1972; Leibenstein 1969; Mattsson 1970; Meinander 1969 a; Meinander 1969 b; Mishan 1971; Pitkänen 1974; Prest & Turvey 1965; Roos 1968; Roos 1973; Self 1975; Uusitalo 1974; Virkkunen 1972; Wildavsky 1966.

yleensä ymmärretään. Sen sijaan hän on käsitellyt tätä kysymystä kahdessa artikkelissa, jotka molemmat on otsikoitu *Nationalekonomiska synpunkter på alkoholfrågan*. Ensimmäinen on julkaistu vuonna 1930 Tirfingin numerossa 4 sivuilla 97—105 ja jälkimmäinen *Blå Boken*issa vuonna 1939 sivuilla 41—45 (Ohlin 1930; Ohlin 1939; ks. myös SOU 1974, 199). Seuraavassa keskityn tarkastelemaan Ohlinin vuonna 1930 julkaisemaa artikkelia, koska se on laajempi ja koska Ohlinin vuonna 1939 julkaisema artikkeli ei ajatuskuluiltaan poikkea olennaisesti vuonna 1930 julkaistusta.

Perehtyminen Tirfingin vuosikertoihin osoittaa lisäksi, että tuon aikakauskirjan palstoilla käytiin 1920- ja 1930-luvun vaihteessa vilkas ja kiihkeä keskustelu alkoholin yhteiskunnalle ja kansantaloudelle aiheuttamien kustannusten ja hyötyjen laskemisesta. Koska Ohlinin artikkeli on mitä ilmeisimmin tähän keskusteluun liittyvä Tirfingin toimituksen pyytämä asiantuntijalausunto, on Ohlinin laskelmien tutkiminen syytä aloittaa selvittämällä lyhyesti Tirfingin palstoilla käydyn keskustelun kulkua.¹

Alkoholiasiaain käsikirja keskustelun käynnistäjänä

Tirfingin palstoilla käydyn keskustelun alkoholin käytön aiheuttamista kustannuksista ja hyödyistä käynnisti kouluylihallituksen vuonna 1924 julkaisema opettajien käyttöön tarkoitettu alkoholiasiaain käsikirja (*Handbok i alkoholfrågan*). Tähän teokseen sisältyi fil. tri Thorild Dahlgrenin kirjoittama kappale *Alkoholens nationalekonomiska och statsfinan-*

siella verkningar (Dahlgren 1924).

Aluksi Tirfingin palstoilla käydyssä keskustelussa oli kyse lähinnä alkoholi-asiain käsikirjan tavanomaisesta arvioinnista, jossa alkoholin kansantaloudellisia ja valtiontaloudellisia vaikutuksia koskaan osaan ei kiinnitetty erityistä huomiota (*Handboken i alkoholfrågan* 1924; *Handboken i alkoholfrågan*. Nya uttalanden 1925; *Handboken i alkoholfrågan*. Två diskussionsinlägg 1926; ks. myös Dahlgren 1930, 65—66). Tosin jo vuonna 1925 puuttui myös ensimmäinen taloustieteilijä keskusteluun (Sommarin 1925).

Professori Sommarinin Dahlgrenin kappaletta käsittelevää artikkelia voidaan luonnehtia hyväntahtoiseksi selvitukseksi taloustieteen peruslähtökohdistä sekä niistä vaikeuksista, joita taloustieteen oppien yksioikoinen ja mekaaninen soveltaminen alkoholikysymyksen tutkimiseen tuo mukanaan.

Hienovaraisuudesta huolimatta artikkelin keskeiset ajatukset on kuitenkin ilmaistu selkeästi. Ensiksi Sommarin painottaa, että alkoholijuomien tuotantoa, kauppaa ja käyttöä sekä käytön seurauksia voidaan tarkastella ja että niitä on syytä tarkastella myös taloustieteen näkökulmasta, koska tällä tavalla voidaan selvittää ja tukea monia raittiuden edistämiseen tähtääviä pyrkimyksiä (Sommarin 1925, 120—122). Toiseksi Sommarin tuo esiin joukon näkökohtia, joiden tarkoituksena on osoittaa, että alkoholin käytön kansantaloudelle aiheuttamien tappioiden tai voittojen laskeminen ei vakavassa mielessä ole mahdollista ja että tällaiset laskelmat eivät ainakaan ole kansantaloustiedettä (Sommarin 1925, 117—120). Kolmanneksi taloustieteilijä Sommarin pitää alkoholikysymystä ennen kaikkea sosiaalipoliittisena ongelmana. Näin ollen hän suhtautuu kielteisesti myös rahan muodossa ilmoitettujen voitto- tai tappiolukujen käyttöön propagandatarkoituksessa, koska se on hänen mielestään johtamassa siihen, että alkoholikysymys ennen pitkää jäsennetäänkin pelkäsi taloudelliseksi ongelmaksi, ja tämä olisi Sommarinin mielestä suuri

¹Ohlinin artikkelin tulkitseminen pyydetyksi asiantuntijalausunnoksi perustuu siihen, että samassa Tirfingin numerossa on myös Gunnar Myrdalin samaa aihetta käsittelevä artikkeli, jossa hän toteaa osallistuvansa keskusteluun Tirfingin toimituksen pyynnöstä (Myrdal 1930, 106; ks. myös Sommarin 1930, 175). Todettakoon lisäksi, että Ruotsin alkoholikomitean esittämä tulkinta, jonka mukaan Myrdal kritisoi artikkelissaan Ohlinin laskelmia, antaa virheellisen kuvan Myrdalin ja Ohlinin kirjoitusten keskinäisestä suhteesta (ks. SOU 1974, 199).

vahinko erityisesti raittiuden edistämiseen tähtäävien pyrkimysten näkökulmasta (Sommarin 1925, 113, 120, 122).

Varsinainen keskustelu alkoholin käytön aiheuttamien yhteiskunnallisten ja kansantaloudellisten kustannusten ja hyötyjen laskemisesta käytiin Tirfingin palstoilla vuosina 1929—1931. Keskustelun kiihtymiseen lieenee vaikuttanut erityisesti kaksi seikkaa. Ensiksi alkoholi-asiain käsikirjan uudistettu laitos ilmestyi vuonna 1928 nimellä *Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen*. Tässä uudistetussa laitoksessa (s. 75—95) Dahlgrenin kappaleen otsikkona oli *Ekonomska samhällsskador genom alkoholkonsumtionen*. Toiseksi Tirfingissä julkaistiin vuonna 1928 fil. lis. Hans Gahnin 48-sivuinen tutkimus *Till frågan om alkoholens vinst- och förlustkonto* (Gahn 1928).

Sekä Dahlgrenin että Gahnin tekstit joutuivat insinööri Halvar Khennetin kritiikin kohteeksi (Khennet 1929), ja tässä vaiheessa Tirfingin toimitus näyttää pyytäneen ainakin Myrdalia, Ohlinia ja Sommarinia kommentoimaan siihen asti käytyä keskustelua (ks. Myrdal 1930, 106; Sommarin 1930, 175). Ennen edellä mainittujen kansantaloustieteilijöiden kirjoitusten julkaisemista ehti Dahlgren esittää oman vastineensa Khennetin kritiikkiin (Dahlgren 1930).

Jotta ymmärtäisimme keskusteluun osallistuneiden kansantaloustieteilijöiden kannanottoja ja painotuksia, on syytä todeta kolme seikkaa. Ensiksi Khennetin ja Dahlgrenin väittely näyttää koskeneen ennen kaikkea sitä, onko jotkut erät merkittävä alkoholin käytön yhteiskunnallisessa taseessa hyöty- vai haittapuolelle (ks. tarkemmin Khennet 1929; Dahlgren 1930; Ohlin 1930, 100—101; Khennet 1931; ks. myös Johansson-Dahl 1929; Till frågan om alkoholens vinst- och förlustkonto 1930). Toiseksi Dahlgrenin vastauksesta Khennetin arvosteluun käy ilmi eräs varsin mielenkiintoinen seikka. Selvittäessään alkoholi-asiain käsikirjaan sisältyneen alkoholin kansantaloudellista merkitystä koskeneen kappaleen synty-

vaiheita Dahlgren nimittäin toteaa, että ”sanotun kappaleen kirjoittaminen tuli osakseni vasta sen jälkeen, kun toimituskunta oli turhaan kääntynyt kaikkien Tukholmassa, Göteborgissa, Upsalassa ja Lundissa akateemisessa opettaja-asemassa olleiden kansantaloustieteilijöiden (professoreiden ja dosenttien), eräiden nuorempien kansantaloustieteilijöiden ja vieläpä parin ulkomaisen tutkijan puoleen” (Dahlgren 1930, 65). Kolmanneksi keskustelu näyttää tässä vaiheessa etääntyvän melkoisesti kysymyksestä, miten kuvata alkoholin tuotantoa, kauppaa ja käyttöä sekä käytön vaikutuksia taloustieteen näkökulmasta, ja keskittyvän sen sijaan kysymykseen alkoholin käytön voitto- ja tappiotaseen laatimisen perusteista ja tämänkaltaisen kirjanpidon oikeasta kaavasta. Gunnar Myrdalin esittämän murskaavan kritiikin kitkerä sävy tuleekin ymmärretyksi, kun toteamme, että hän tulkitsi siihenastisen kiistelyn koskeneen ennen kaikkea kysymystä, miten alkoholin käytön yhteiskunnallinen voitto- ja tappiotase tulisi laatia.

Myrdal alkoholin voitto- ja tappiotaseesta

Myrdal otti siis lähtökohdakseen kysymyksen, miten alkoholin voitto- ja tappiotase tulisi laatia. Tähän kysymykseen hän vastasi seuraavasti (Myrdal 1930, 106—109):

”Voin muotoilla näkemykseni hyvin lyhyesti. Jokainen yritys tuollaisen ’yhteiskunnallisen’ taselaskelman aikaansaamiseksi on pelkästään harrastelijamaista ja perusteiltaan täysin virheellistä puuhaa. Laskelmiin liittyvät vaikeudet eivät ole luonteeltaan vain teknisiä; ne eivät perustu vain siihen, kuten aktuaari Gahnin tutkimuksen alku- ja loppulauseissa näyttään oletettavan, että tilastollisesti on mahdotonta ’mitata alkoholin käytön kansantaloudelle aiheuttamat voitot ja tappiot’. Mikäli asianlaita olisi tällainen, silloin olisi ainakin puhtaasti abstraktisesti todella mahdollista luoda tuollainen yhteiskunnallinen taselaskelma olkoonkin, että useimpien siihen kuuluvien olennaisten erien suuruus jäisi toistaiseksi tuntemattomaksi. Tämä tase voisi muutamien pienten korjausten jälkeen saada suurin piirtein sen yleisen muodon, jonka insinööri Khennet on esittänyt artikkelinsa yhteenvedossa. Tuolloin olisi siis koko raittiuspoliit-

تين ongelma puristettu objektiivisen matemaattisen kaavan muotoon, ja nyt tarvitsisi vain parantaa tilastollisia menetelmiä riittävässä määrin, jotta esitetyn kaavan avulla saataisiin selville poliittisen ongelman objektiivinen ratkaisu täsmälleen samalla tavalla kuin menetellään silloin, kun ratkaistaan, kuinka kestävä materiaalia on käytettävä tietynlaisen talon rakentamiseen. Menetelmä olisi lisäksi sovellettavissa kaikkien yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen. Ja voi sitä, joka tuolloin ei olisi optimisti; tuhatvuotisen valtakunnan avaimet olisivat käsissämme, ja meidän tehtävänäme olisi vain elämänilmiöiden riittävän tarkka kuvaaminen. . .

Perustavaa laatua oleva virhe tehdään siinä vaiheessa, kun ryhdytään kuvittelemaan, että yhteiskunnallisia kustannuksia ja tuloja koskeva taselaskelma voitaisiin tehdä jossakin järkevässä mielessä. Virhe on kuvitelmissa, joiden mukaan 'yhteiskunta' on arvioita tekevä ja päämääriä asettava subjekti. Tämän perusteiltaan väärän näkemyksen perinpohjainen kritiikki johtaisi meidät syvällisiin pohdintoihin, joihin tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole mahdollista uppoutua. Kansantajuistava valistustoiminta näyttää johtaneen siihen, että tällaisen taikauskoisen yhteiskuntanäkemyksen omaksuminen on tavallisesti ensimmäinen ja usein myös ainoa tulos kansantaloustieteen opinnoista. Tämänkaltaiset näkemykset ovat melkein säännöllisesti olleet lähtökohtina, kun yhteiskunnallisia ongelmia on yritetty tarkastella 'kansantaloustieteen näkökulmasta'. Oppihistoriallisesti tämä näkökulma on perintöä klassisesta ja uusklassisesta talusteoriasta. Kuitenkin tässä yhteydessä tämä historian atomistisin ja individualistisin yhteiskuntateoria yhdistetään aivan kestävämmiin, puhtaasti kommunistisiin oletuksiin (kuten esimerkiksi oletukseen 'yhteiskunnan kustannusten' olemassaolosta). Valitettavaa onkin, että julkisuudessa on vallalla täysin nurinkurinen luottamus tämänkaltaiseen suurten yhteiskunnallisten ongelmien tarkasteluun kansantaloudellisesta näkökulmasta. Kansantaloustiede alkaa kaikkien vakavasti työhönsä suhtautuvien tutkijoiden kauhuksi tulla kansansuosioon samalla tavalla kuin psykoanalyysi ja patenttilääkkeet. Tähän kehitykseen sisältyy suuri kulttuurinen vaara: tällaisilla kansantaloustieteellisiksi väitetyillä valetieteellisillä kustannuslaskelmilla on nimittäin kauhistuttava kyky jättää huomiotta inhimilliset ja eettiset näkökohdat ja arvot sekä suosittaa täysin epäinhimillisiä ratkaisuja 'yhteiskunnallisesti rationaalisina ratkaisuna'.

Tämä menettely, jossa yhteiskunnallisesta tai kuten tavallisesti sanotaan 'kansantaloudellisesta' näkökulmasta laaditaan tietyn yhteiskunnallisen ilmiön voitto- ja tappiotase, on kylläkin jokseenkin yleistä keskusteltaessa monista läheisesti talouteen liittyvistä ilmiöistä (tulleist, pääomanviennistä jne.), vaikkei sitä edes näissä yhteyksissä voida pitää täysin oikeutettuna. Tällaisen menetelmän soveltaminen raittiuskysymyksen tarkasteluun on kuitenkin täysin luonnontonta. Minua ihmetyttääkin,

ettei raittiusväki, joka pyrkimyksissään tukeutuu syvään sosiaaliseen ja eettiseen vakaumukseen, ole esittänyt voimakkaampaa protestia tällaisia yrityksiä vastaan, joiden tarkoituksena on latistaa ongelma, joka heille on elämänkysymys. Kuinka on mahdollista, ettei heidän moraalinen vaistonsa nouse kapinaan tällaisia pyrkimyksiä vastaan silloinkin, kun näitä laskelmia vastaan ei esitetä tieteellistä kritiikkiä.

Kuvitelkaamme, että joku ryhtyisi tekemään yhteiskunnallista voitto- ja tappiolaskelmaa uskonnollisista pyrkimyksistä. Uskallan väittää, että jokainen poropeukalo, jolla on hieman hajua metoddista — on esimerkiksi lukenut läpi insinööri Khennetin artikkelin — pystyisi suoriutumaan tästä tehtävästä, vaikkakin sen suorittaminen vaatisi tietynlaista rohkeutta tai — käyttäkseni oikeata sanaa — tietynlaista sokeutta. Menopuolella tällaisessa laskelmassa olisi kirkon osalta mm. se, että saarnaaminen estää pappeja omistautumasta 'yhteiskuntaa hyödyttävään' työhön. Tulopuolelle olisi merkittävä paitsi yksilöiden kokeman välittömän uskonnollisen tyydytynisyyden rahallinen arvo myös heidän näkemyksensä tulevan ikuisen autuuden tai kadotukseen joutumisen arvosta hyväksytyn korkokannan avulla nykyarvoiseksi muunnettuna. Kuka järkevä ihminen ei tällaisen laskelman nähtyään pudistaisi päätään osaaottavasti? Ja löytyisikö tästä maasta uskovaista, joka ei pitäisi sitä rienauksena?

Edellä sanottu ei tietenkään merkitse, että alkoholijuomien tuotantoon, kauppaan ja käyttöön ei sisältyisi monia ilmiöitä, jotka ovat tilastoinnin ja taloudellisen analyysin arvoisia. Meidän on tietenkin voimiemme mukaan pyrittävä selvittämään ne vaikutukset, joita alkoholin käytöllä sekä alkoholi-juomien tuotannolla ja kaupalla on taloudelliseen kiertokulkuun. Me voimme myös taloudellisen analyysin avulla saada tietoa siitä, mikä olisi esimerkiksi kieltolain voimaantumisen vaikutus erilaisiin taloudellisiin ilmiöihin. Ne havainnot, joita tässä yhteydessä teemme, voivat monessa suhteessa vaikuttaa siihen, minkälaisia ovat käsityksemme jonkin poliittisen ongelman luonteesta. Jotta voisimme päättää, miten jossakin tilanteessa on toimittava, meidän täytyy tuntea riittävässä määrin todelliset olosuhteet sekä myös se, miten eri toimenpidevaihtoehdot vaikuttavat olkoonkin, etteivät mitkään tosiasiatiedot koskaan voi sinänsä osoittaa, miten meidän tulee toimia. . .

Vaikka tuntisimme täysin tarkasti kaikki alkoholin käytön taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset kaikkien mahdollisten alkoholielinkeinon harjoittamisen vapautta rajoittavien toimenpidevaihtoehtojen ja kaikkien mahdollisten alkoholi-juomien hinnoitteluvaihtoehtojen suhteen, olisi eri toimenpidevaihtoehtoja koskevien yhteiskunnallisten voitto- ja tappiotaseiden laatiminen siinä mielessä, kuin tohtori Dahlgren ja aktuaari Gahn ovat hieman epäselvästi esittäneet ja mihin insinööri Khennet on selvästi pyrkinyt, kuitenkin täysin turhaa. Tietyn

toimenpiteen sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten tekeminen yhteismitalliseksi edellyttää tiettyjen tarkasti määriteltujen arvostusten hyväksymistä, ja on selvää, että yhteiskunnallisissa taselaskelmissa päädyttäisiin aivan erilaisiin lopputuloksiin riippuen siitä, mitkä arvostukset on valittu tarkastelun lähtökohdaksi. Tässä suhteessa liberalistiseen talousteoriana pohjautuva yhteiskunnallisten kustannusten ja hyötyjen yhteenlaskeminen on näennäisobjektiivisuutta, jossa eettisten ja poliittisten näkemysten erilaisuutta koskeva ongelma on ratkaistu jättämällä koko kysymys käsittelemättä.”

Myrdal ei siis kiellä mahdollisuuksia laatia alkoholin käytön voitto- ja tappiotasetta. Sen sijaan hän pitää tämänkaltaisten yhteiskunnallisten taseiden laatimista mielettömänä lähinnä kahdesta syystä.

Ensiksi Myrdal tuo esiin sen seikan, että alkoholin käytön yhteiskunnallisten kustannusten ja hyötyjen laskeminen on poliittisen päätöksenteon näkökulmasta hyödytöntä puuhaa, mikäli vertailun kohteena eivät ole kahden erilaisen toimenpidevaihtoehdon vaikutukset. Toisin sanoen poliittisen päätöksenteon näkökulmasta on (ehkä) mielekäästä verrata kieltoain toteuttamisen jälkeistä Suomea siihen Suomeen, johon päädyttäisiin nykyisiä alkoholipoliittisia rajoituksia muuttamatta. Sen sijaan poliittisen päätöksenteon näkökulmasta on hyödytöntä verrata toisiinsa nykyistä Suomea ja alkoholista kokonaan vapautunutta Suomea, ellei voida osoittaa, mitkä olisivat ne konkreettiset toimenpiteet, joiden toteuttaminen melkoisella todennäköisyydellä vapauttaisi Suomen täydellisesti alkoholista. Tämä ongelma voidaan pukea myös seuraavaan muotoon: On vaikeaa kuvitella, millainen alkoholista täydellisesti vapautunut Suomi olisi, elleimme tiedä, mitkä ovat ne toimenpiteet, joilla nykyinen Suomi vapautetaan alkoholista.

Toiseksi Myrdal suhtautuu kielteisesti myös vaihtoehtoisten alkoholipoliittisten toimenpiteiden edullisuusvertailuun taloudellisten näkökohtien perusteella. Tältä osin hän näyttää toisaalta olevan yhtä mieltä Sommarinin kanssa siitä, että alkoholiolojen säätelyn ei tulisi ensisijaisesti perustua taloudellisiin näkökohtiin.

Toisaalta Myrdal näyttää päätyneen tähän näkemykseen myös siksi, että hän suhtautuu yleensäkin kielteisesti kansantaloudellisten taseiden laatimiseen, koska se perustuu hänen mukaansa sellaisiin arvoihin, joita ei yleisesti hyväksytä. Erityisen huolestunut Myrdal näyttää olevan siitä, että tätä seikkaa ei tuoda selkeästi esiin laskelmien tuloksia esittäessä ja että laskelmien tuloksia esittäessä ei lainkaan pohdita sitä, missä määrin laskelmien tulokset riippuvat lähtökohtina olevista oletuksista.

Jos siis unohdamme Myrdalin vastauksen kitkerän sävyn ja muistamme hänen keskustelevan ensi sijassa yhteiskunnallisten voitto- ja tappiotaseiden laatimisen mielekkyydestä, havaitsemme, ettei Myrdalin ja Sommarinin näkemyksissä lopultakaan ole kovin suuria eroja.

Ohlinin kansantaloudelliset näkökohdat alkoholikysymykseen

Ohlin aloittaa artikkelinsa pohtimalla, mitä kansantaloudellinen näkökulma oikeastaan pitää sisällään. Tässä yhteydessä hän painottaa kolmea seikkaa. Ensiksi hän toteaa, että jonkin ilmiön kansantaloudellisten vaikutusten mittana voidaan käyttää sen aiheuttamaa muutosta asukasta kohti lasketussa kansantulossa (vrt. Meinander 1969 a ja 1969 b). Toiseksi Ohlin korostaa, että viime kädessä kuluttajilla itsellään tulee olla oikeus päättää rahojensa käytöstä ja siis myös siitä, minkälaisen tavaroiden kulutusta on kuluttajien näkökulmasta pidettävä hyödyllisenä ja oikeutettuna. Kolmanneksi hän kuitenkin toteaa, että yhteiskunnan ei välttämättä tarvitse eikä kaikkien tavaroiden kohdalla tulekaan hyväksyä kuluttajien vapaata valintaoikeutta eikä myöskään kunakin hetkenä vallitsevaa tulonjakoa (Ohlin 1930, 97–99). Tämän jälkeen Ohlin siirtyy tarkastelemaan alkoholin käytöstä aiheutuvia välittömiä kustannuksia (Ohlin 1930, 99):

”Tosiasia, että Ruotsin kansa uhraa vuosittain 300–400 miljoonaa kruunua alkoholipitoisten juomien ostamiseen, ei ole sinänsä argumentti alkoholin

käyttöä vastaan. Päinvastoin se osoittaa niiden tarpeiden voimakkuuden, joiden tyydyttämiseen alkoholia käytetään. Taloudellisesta näkökulmasta on kuitenkin olennaista, että alkoholin käytöstä yksilöille ja yhteiskunnalle aiheutuvia todellisia kustannuksia ei tule mitata vain alkoholijuomien tuotantokustannusten avulla, koska niiden lisäksi on olemassa vielä huomattava määrä epäsuoria kustannuksia.

Alkoholijuomien tuotanto- ja jakelukustannukset voidaan Ruotsissa arvioida noin 120—140 miljoonaksi kruunuksi vuodessa viinien ja väkevien alkoholijuomien osalta sekä noin 90 miljoonaksi kruunuksi vuodessa oluen osalta. Tämän lisäksi alkoholijuomien kuluttajat maksavat noin 130 miljoonaa kruunua vuodessa veroina. On itsestään selvää, että vero ei tietenkään ole kustannus kansantaloudellisessa mielessä. Olut taas on ruokajuoma, jota kulutettaisiin myös kieltolain vallitessa melkein samassa määrin kuin nykyään, vaikkakin sen alkoholipitoisuus tulisi olemaan nykyistä alhaisempi. Näin ollen ei alkoholin kulutuksen välittömien kustannusten voida arvioida olevan enempää kuin 150 miljoonaa kruunua vuodessa.”

Seuraavaksi Ohlin siirtyy kommentoimaan Dahlgrenin, Gahnin ja Khennetin näkemyksiä. Jatkamme kuitenkin Ohlinin artikkelin tarkastelua kohdasta, jossa Ohlin käy käsiksi alkoholin käytön aiheuttamiin epäsuoriin kustannuksiin (Ohlin 1930, 99—103).

”Niin kauan kuin pysytään välittömissä kustannuksissa, ei kohdata suurempia vaikeuksia. Huomattavasti vaikeampaa on arvioida alkoholin käytön aiheuttamia epäsuoria kustannuksia. Nämähän perustuvat siihen, että alkoholin käyttö vähentää muuhun kulutukseen käytettävissä olevaa tuloa huomattavasti suuremmalla määrällä kuin 150 miljoonalla kruunulla alentamalla tuottavuutta ja vähentämällä kansantuloa.

Tämänlaatuisista epäsuorista kustannuksista monet ovat pysyväisluonteisia, kun taas toiset ilmaantuvat satunnaisesti alkoholin käytön välittöminä seurauksina. Ensiksi mainittuja voitaisiin kutsua ’pitkäaikaisvaikutuksiksi’, ja niistä voidaan mainita lisääntynyt sairastavuus ja onnettomuusalttius, suurempi rikollisuus sekä huomattavien kansankerosten köyhtyminen. Ei ole epäilystäkään, että köyhien kansankerosten parissa monet perheet käyttävät alkoholiin niin suuria rahasummia, että elintarvikkeiden kulutus vähenee ja asumistaso laskee siinä määrin, että se on vahingollista työkyvylle. Tämä ei koske vain perheenpäättä, vaan se on pitkän päälle kohtalokkainta lapsille, jotka kasvuaikanaan eivät saa riittävästi ravintoa ja kärsivät huonoista asunto-oloista. Lisäksi lasten kasvatusta juoppojen kodeissa ei ole sellaista kuin sen

tulisi olla. Myös melko yleisesti hyväksyttävänä pidetty alkoholin käyttö merkitsee vapaa-ajan käyttämistä tavalla, joka vähentää oppimishalua ja estää vapaa-ajan kehittävää käyttöä. Lopuksi on täydellisyyden nimessä mainittava myös se tulo, joka menetetään siksi, että niin raittiuden ystävät kuin heidän vastustajansakin käyttävät melkoisen osan ajastaan propagandan tekoon ja vastaavaan.

Sen sijaan kansantaloudelliseksi kustannukseksi ei voida laskea sitä eliniän lyhenemistä, jonka alkoholi kieltämättä joissakin tapauksissa aiheuttaa. Tietenkin tämä vähentää kansantuloa, mutta samalla se vähentää myös kuluttajien lukumäärää. . .

Niin kutsutut lyhyen aikavälin vaikutukset taas koostuvat, kuten edellä on todettu, sellaisesta suorituskyvyn vähenemisestä, joka on välittömässä yhteydessä alkoholin käyttöön. Jos käyttökerralla on nautittu suuria alkoholimääriä, voivat vaikutukset ulottua seuraavaankin päivään joko huonontuneena suorituskäytönä tai työstä poissaolona. . .

Valitettavasti ei ole mahdollista esittää varmaa arviota niistä tappioista, jotka ovat peräisin edellä mainituista seikoista johtuvasta tuottavuuden vähenemisestä. Amerikkalainen kansantaloustieteilijä Irving Fisher on sitä mieltä, että Yhdysvalloissa kansantulo kohosi vähintään 10 %:lla kieltolain voimaan astumisen seurauksena. Sikäli kun tämä arvio on oikea, voisi alkoholin käytön häviäminen sellaisesta maasta kuin Ruotsista todennäköisesti nostaa kansantuloa vähintään samalla prosenttimäärällä, koska alkoholin kulutus on meillä laajempaa kuin Yhdysvalloissa ennen kieltolakia. Jos siis käytämme Ruotsin kohdalla samaa prosenttiosuutta, voisimme päätellä kansantulon nousevan noin 600 miljoonalla kruunulla. Alkoholin aiheuttamat epäsuorat kustannukset olisivat näin ollen noin neljä kertaa suuremmat kuin alkoholin aiheuttamat välittömät kustannukset.

Toistaiseksi emme ole kuitenkaan ottaneet huomioon erästä tekijää, joka sekin, jos alkoholia ei olisi olemassa, nostaisi kansantuloa. Asianlaita lienee nimittäin sellainen, että alkoholin käyttö vähentää säästämistä, joten kieltolain toteuttaminen lisäisi säästämistä. Pääomavaranto lisääntyisi ja kansantulo kasvaisi sekä tästä syystä että aiemmin mainitun työn tuottavuuden lisääntymisen ansios- ta.”

Edellä olemme käyneet läpi Ohlinin suorittaman erittelyn alkoholin käytön kansantaloudellisista kustannuksista. Seuraavaksi on syytä hieman pohtia eräitä oletuksia, joille tuo tarkastelu rakentuu.

Ohlin siis pitää kansantaloudellisen hyvän ja pahan mittatikkuna tarkasteltavien toimenpiteiden vaikutuksia asukasta kohti lasketun kansantulon kehitykseen (Ohlin 1930, 97): ”Jos tavoitellaan maksimaalista kansantuloa, tulevat kansanta-

louden näkökulmasta¹ oikeutetuiksi — 'tuottaviksi' — kaikki ne toimenpiteet, jotka lisäävät kansantuloa, kun taas epäoikeutettuina on pidettävä kaikkia sellaisia toimenpiteitä, jotka vähentävät kansantuloa." On painotettava, että Ohlinin laskelmissa tämä on ainoa kriteeri, jolla punnitaan toimenpiteiden kansantaloudellista oikeutusta. On siis syytä huomata, että tämän kriteerin mukaan esimerkiksi työpäivän pidentäminen kahdella tunnilla tai siirtyminen 7-päiväiseen työviikkoon on kansantaloudellisesti oikeutettu toimenpide, mikäli se lisää asukasta kohti lasketun kansantulon määrää. Vastaavasti toimenpide, joka pidentää ihmisten elinikää lisäten siten eläkkeelläolovuosien lukumäärää, on kansantaloudellisesti epäoikeutettu, koska se vähentää asukasta kohti lasketun kansantulon määrää. Tämä jälkimmäinen näkökohta tulee selvästi esiin Ohlinin perustelussa sille, että ennenaikainen kuolema ei ole kansantaloudellinen kustannus. (Itse asiassa alkoholin käytön aiheuttamaa eläkkeelläolovuosien vähenemistä on Ohlinin esittämässä laskentakehikossa pidettävä alkoholin käytön aiheuttamana kansantaloudellisena hyötynä.)

Kansantalouden näkökulmasta kunnon ihminen näyttää siis kärjistäen olevan sellainen, joka tekee "tuottavaa" työtä niin paljon kuin jaksaa ja kuolee eläkkeellesiirtymispäivänsä iltana. Jo nämä esimerkit riittänevät osoittamaan, ettei Myrdal turhaan korostanut "kansantaloudellisen näkökulman" kykyä jättää huomiotta inhimilliset ja eettiset näkökohdat, koska kansantaloudellisesta näkökulmasta ihmistä helposti käsitellään vain maahan ja pääomaan verrattavissa olevana tuotannon tekijänä (ks. myös Fisher 1927, 157).

Toiseksi kannattaa huomata, että Ohlinin laskelmissa viinien ja väkevien alkoholijuomien tuotannon loppuminen joh-

taa automaattisesti siihen, että näistä toiminnoista vapautuneilla resursseilla tuotetaan markkinoille 150 miljoonan kruunun arvosta hyödyllisiä tavaroita. Tämä näkemys perustuu oletukseen pysyvistä täystyöllisyydestä. Kuitenkin Sommarinia lainatakseni "työttömiksi joutuvia ei suuresti lohduttane tieto, että teoreettisesti työttömyyttä ei koskaan voi olla olemassa" (Sommarin 1930, 180). On siis syytä todeta, että alkoholijuomien tuotannon ja kaupan kieltäminen lisää muiden tavaroiden tuotantoa vain siinä määrin kuin alkoholielinkeinon parista vapautuneet resurssit kyetään työllistämään muualla. Lisäksi on syytä korostaa, että myös alkoholin käytön loppumisesta aiheutuva työkyvyn lisääntyminen on kansantuloa kasvattava tekijä vain siinä määrin kuin parantunut työkyky voidaan hyödyntää tuotantotoiminnassa. Edelleen on syytä huomata, että "hyödyttömien" alkoholijuomien tuotannosta vapautuneilla resursseilla voidaan tuottaa paitsi "hyödyllisiä" myös muita "hyödyttömiä" tuotteita.

Kolmanneksi Ohlin vertaa toisiinsa vallitsevia olosuhteita ja kieltolain toteuttamisen jälkeistä tilannetta. On kuitenkin vaikea välttyä mielikuvalta, että Ohlin näkee kieltolain toteuttamisen jälkeiset olosuhteet hieman kärjistäen tilana, jossa yksikään ihminen ei käytä alkoholia eikä edes halua käyttää alkoholia ja jossa kaikista entisistä juupoista ja alkoholisteista on hetkessä tullut kulttuuririentoihin osallistuvia ja itseään alinomaa sivistäviä "kunnon" kansalaisia. Eräissä kohdin Ohlin jopa perustaa pohdintansa suoraan alkoholista vapaan Ruotsin ja senhetkisen Ruotsin väliselle vertailulle eli sen seikan selvittämiseksi, olisiko alkoholia oltava vai ei (ks. Ohlin 1930, 99, 103, 105). Kieltolaeista saatujen kokemusten valossa ei ole epäilystäkään siitä, että Ohlinin näkemys kieltolain säätämisen vaikutuksista on aivan liian optimistinen, ja näin Ohlin hieman liioitellen tulee verranneeksi toisiinsa senhetkistä Ruotsia ja kuviteltua onnelaa. Tämä taas selittää sen, miksi raittiuden

¹Koska kaikki kansantaloustieteilijät eivät varmaankaan hyväksy Ohlinin tapaa määritellä kansantaloudellinen näkökulma, on syytä korostaa, että seuraavassa kansantaloudellinen näkökulma tarkoittaa nimenomaan Ohlinin näkemystä siitä.

edistämiseen tähtäävä työ on kansantaloudellisesti epäoikeutettua, sillä sitä ei tarvita, koska kukaan ei kieltolain säätämisen jälkeisessä onnelassa edes halua käyttää alkoholia.

Neljänneksi Ohlin ei esitä Irving Fisherin mielipidettä kummempia perusteluja oletukselleen kieltolain säätämisen kansantuloa 10 %:lla korottavasta vaikutuksesta. Vajaata kymmentä vuotta myöhemmin Ohlin onkin tältä osin tullut jo hieman varovaisemmaksi. Hän kylläkin ottaa jälleen lähtökohdakseen Fisherin arvion, mutta jatkaa heti perään, että "tämän arvionsa tueksi Fisher ei ole esittänyt mitään tarkempia perusteluja" (Ohlin 1939, 43; ks. kuitenkin Fisher 1927, 156—169; ks. myös Dahlgren 1924, 204; *Handledning för lärare vid nykterhetsundersövisningen* 1928, 78). Lisäksi Ohlin toteaa tällä kertaa, että "mikäli tehdään hyvin ylimalkaisia arvioita (mycket lösa uppskattningar) eri tekijöiden vaikutuksista, päästään minun mielestäni vähintäänkin 3—4 prosenttiin ja enintään 7—8 prosenttiin" (Ohlin 1939, 43).

Ohlinin artikkelin yhteenveto

Kun suomalaisessa keskustelussa on viitattu Ohlinin tutkimukseen, on lähinnä tuotu esiin vain edellä mainitut prosenttiluvut. Tekisimme kuitenkin suurta vääryyttä Ohlinille, jos lopettaisimme hänen artikkelinsa tarkastelun tähän. Jos nimitän haluamme antaa rehellisen kuvan Ohlinin ajatuksenkulusta, on olennaisin osa hänen pohdinnoistaan vielä esittämättä. Artikkelinsa viimeisissä kappaleissa Ohlin näet osoittaa, ettei hän suinkaan ole niin yksioikoinen kansantaloudellisten laskelmien puoltaja eikä etenäkään niiden hyväksi käyttäjä kuin edellä esitetyn perusteella ehkä saattaisi kuvitella (Ohlin 1930, 104—105).

"Kansantaloustieteen näkökulmasta peruskysymys on seuraava: onko sen tyydytyksen arvo, jonka alkoholin käyttö tuottaa sekä niiden 150 miljoonan kruunun arvoinen, jotka on uhrattu alkoholin valmistukseen, että myös niiden monien satojen

miljoonien kruunujen arvoinen, joilla alkoholin käyttö alentaa kansantuloa? Kuluttajat ovat osoittaneet, että he ovat valmiit maksamaan alkoholijuomista keskimäärin kaksi kertaa niiden tuotantokustannusten määrän, vieläpä tietyistä viinalajeista kuten esimerkiksi paloviinasta paljon enemmänkin. Antaisivatko kuluttajat siis alkoholijuomille arvon, joka olisi viisinkertainen niiden tuotantokustannuksiin verrattuna?

Vaikka tähän kysymykseen ei voida antaa tarkkaa vastausta, saatetaan siihen kuitenkin joutua vastaamaan myönteisesti. Kokemukset sellaisista maista, kuten esimerkiksi Tanskasta, joissa alkoholijuomia verotetaan hyvin raskaasti, puhuvat tällaisen näkemyspuolesta. Näin ollen puhtaasti taloudellisista lähtökohdista ei voida ottaa selvää kantaa kysymykseen, olisiko alkoholia oltava vai ei.¹

Toisaalta ne näkökohdat, jotka olen edellä maininnut, eivät ole kuitenkaan ainoat, jotka voidaan ja tulee tässä yhteydessä ottaa huomioon. Yhteiskunnan politiikka ei pohjautu eikä voi pohjautua yksinomaan kuluttajien vapaaseen valintaoikeuteen ja maksimaalisen asukasta kohti lasketun kansantulon tavoitteluun. Yhteiskunnalla on myös sellaisia tavoitteita, jotka eivät ole sopusoinnussa edellä mainittujen taloudellisten tavoitteiden kanssa. Yhteiskunta esimerkiksi ylläpitää monenlaisia ruotsalaisen kulttuuritoiminnan muotoja silloinkin, kun yksilöt eivät halua maksaa niistä niiden kaikkia kustannuksia ja kun nämä toiminnat eivät tuota taloudellista hyötyä. Juuri kulttuurisesta ja eettisestä näkökulmasta alkoholin tulostase näyttääkin erilaiselta kuin taloudellisesta näkökulmasta. Sitä vahinkoa, jonka alkoholin väärinkäyttö aiheuttaa kodeissa ja joka edelleen heijastuu lapsiin, ei voida mitata niiden kruunuissa ja äyreinä laskettujen taloudellisten tappioiden avulla, jotka tulevat aiheutumaan siitä, että näistä lapsista ei tule täysin kelpoillisia työntekijöitä. Tältä osin kysymys on muista kuin taloudellisista arvoista, ja tällaisia tappioita on myös arvioitava muilla kuin taloudellisilla mittatikuilla. Menetetyllä tuotannolla ei mitata sitä tylsistytävää vaikutusta, joka alkoholin käytöllä — ei siis vain väärinkäytöllä vaan tietyn rajan ylittävällä alkoholin kulutuksella — on maamme henkiseen elämään ja joka ei vähiten koske niin kutsuttua sivistyneistöä. Sen joka toivoo, että kansamme on valveutunut, yhteisistä asioista kiinnostunut ja aktiivista, täytyy myös toivoa, että alkoholi häviää. Ainoa asia, joka minun mielestäni

¹Tämä pohdinta perustuu oletukseen, että kieltolain säätäminen lisää kansantuloa 10 %:lla. Tällöin alkoholin käytön kansantaloudelliset kustannukset ovat Ohlinin mukaan noin 750 miljoonaa kruunua vuodessa. Ohlinin myöhemmin esittämän 3 %:n arvion mukaan päädyttäisiin noin 330 miljoonan kruunun vuosittaisiin kustannuksiin. On siis syytä korostaa, että Ohlin ei edellä pidä mahdolltomana, että alkoholin käytön kansantaloudellinen hyöty olisi yli 750 miljoonaa kruunua vuodessa.

on tässä yhteydessä epäselvä, on se, mitä on tehtävä, jotta suuri yleisö saataisiin ymmärtämään, että alkoholin käytön poistaminen kieltolain avulla on perusteltua.”

Ohlinin artikkelin yhteenvedossa kiinnyy huomio erityisesti seuraaviin seikkoihin. Ensiksi Ohlin ei johdonmukaisena taloustieteilijänä tietenkään voi tyytyä vain alkoholin käyttöön liittyvien kustannusten tarkasteluun. Onhan nimittäin selvää, että mikäli tavoitteena on alkoholin käytön kansantaloudellisen voitto- ja tappiotaseen laatiminen, on kustannusten ohella tarkasteltava myös alkoholin käytöstä aiheutuvia hyötyjä. Tässä yhteydessä kannattaakin todeta, että ei ole olemassa yhtään toimenpidettä tai elämänilmiötä, jota ei voitaisi osoittaa ”kansantaloudellisesti tappiolliseksi”, jos tarkastelu rajataan vain taseen negatiiviseen puoleen. Tästä näkökulmasta esimerkiksi elintarvikkeiden käyttö olisi helposti osoitettavissa ”kansantaloudellisesti kannattamattomaksi” toiminnaksi.

Toiseksi kannattaa kiinnittää huomiota siihen, että Ohlin pitää erillään kansantaloudellisen ja valtiontaloudellisen näkökulman. Ohlinin pohdinnoissa valtion alkoholituloilla ja alkoholin käytöstä valtiolle aiheutuvilla menoilla ei siis ole itsenäistä asemaa alkoholin käytön kansantaloudellisia kustannuksia ja hyötyjä koskevassa taseessa (ks. tarkemmin Ohlin 1930, 99, 103–104).

Kolmanneksi Ohlin arvioi alkoholin käytön kansantaloudellista hyödyllisyyttä kuluttajien maksuhalukkuuden perusteella. Todettakoon, että tästä näkökulmasta alkoholin käytön kansantaloudellinen hyöty on aina suurempi kuin kuluttajien alkoholimenojen määrä. Esimerkiksi Ohlin ei pidä lainkaan mahdolltomana, että kuluttajien maksuhalukkuus eli alkoholin käytön kansantaloudellinen hyöty oli 1930-luvun Ruotsissa noin kaksin- tai kolminkertainen kuluttajien alkoholimeinon verrattuna.

Neljänneksi on kiintoisaa todeta, että Ohlin ei ota selvää kantaa siihen, onko alkoholin käytön kansantaloudellinen tase negatiivinen vai positiivinen. Jos siis

väitetään, että Ohlin on todennut alkoholin käytön kansantaloudellisten kustannusten ylittävän alkoholin käytön kansantaloudelliset hyödyt, syyllistytään Ohlinin ajatuksenkulun ilmeiseen väärintulkintaan.

Viidenneksi Ohlin päätyy yhteenvedossa suosittamaan kieltolain toteuttamista. On aivan erityisesti painotettava, että Ohlin päätyy tähän poliittiseen suositukseen aivan muusta kuin kansantaloudellisesta näkökulmasta. Voisimme jopa sanoa, että Ohlin päätyy suositukseensa kansantaloudellisesta näkökulmasta huolimatta. Tämän voidaan katsoa merkitsevän, että Sommarinin ja Myrdalin lailla Ohlinkin näkee alkoholikysymyksen pikemminkin sosiaalipoliittisena ja moraalipoliittisena ongelmana kuin taloudellisena ongelmana. Onkin varsin mielenkiintoista, että kaikki keskusteluun osallistuvat kansantaloustieteilijät pitävät taloudellisten näkökohtien huomioon ottamista tärkeänä mutta samalla varoittavat alkoholikysymyksen kansantaloudellistamisesta. Saattaisihan pikemminkin olettaa, että juuri taloustieteilijät jos ketkään olisivat jo pelkän ammattiylpeytensä vuoksi painottamassa taloudellisten näkökohtien merkitystä alkoholipoliittisessa päätöksenteossa.

Yhteenvedo

Edellä on Ruotsissa lähes viisi vuosikymmentä sitten käytyä keskustelua referoimalla tuotu esiin niitä ongelmia, joiden vuoksi suomalainen alkoholitutkimus ei ole tähän päivään mennessä tuottanut alkoholin käytön kansantaloudelle aiheuttamien kustannusten ja hyötyjen suuruutta koskevaa arviota ja joiden vuoksi suomalainen alkoholitutkimus ei toivottavasti tulevaisuudessakaan lähde tämänkaltaisten spekulatioiden tielle. Tätä näkemystä voidaan perustella hyvin lyhyesti sillä, ettei taloustiede eikä mikään muukaan tieteenhaara tarjoa eikä niiden tehtävä edes ole tarjota menetelmiä, joiden avulla kyettäisiin objektiivisesti arvioimaan joidenkin elämänilmiöi-

den kuten esimerkiksi alkoholin käytön yhteiskunnallinen tai kansantaloudellinen hyödyllisyys tai haitallisuus.

Ruotsissa käyty keskustelu lienee tuonut selvästi esiin myös sen seikan, että alkoholiolojen säätelystä poliittisessa vastuussa olevien päätöksentekijöiden on syytä suhtautua erittäin kriittisesti alkoholin käytön kansantaloudelle aiheuttamien kustannusten ja hyötyjen suuruutta koskeviin laskelmiin ja tutkimuksiin sekä etenkin niiden pohjalta esitettäviin toimenpidesuosituksiin. Alkoholipoliittinen päätöksenteko ei juuri voine hyötyä sellaisista "tutkimuksista", joissa tavoitteena on selvittää, onko alkoholin tai alkoholin käytön olemassaolo suotavaa vai epäsuotavaa kansantaloudellisesta näkökulmasta tai olisiko alkoholista vapaa Suomi kansantaloudellisesti parempi vai huonompi vaihtoehto kuin nykyinen Suomi. Myrdalin esittämiin yhä ajankoh-taisiin näkemyksiin vedoten voidaan to-deta, että tämänkaltaisten spekulatioiden sijasta taloudellisen alkoholitutki-muksen tehtävä on toisaalta selvittää niitä yhteyksiä, joita alkoholijuomien tuotannolla, kaupalla, käytöllä ja käytön seurauksilla sekä alkoholikontrollin harjoittamisella on taloudelliseen kiertokul-kuun ja joita taloudellisilla ilmiöillä on alkoholin käyttöön, sen seurauksiin sekä alkoholikontrollin harjoittamiseen, ja toi-saalta mahdollisuuksien mukaan selvittää niitä vaikutuksia, joita vaihtoehtoisilla alkoholipoliittisilla toimenpiteillä on eri-laisiin taloudellisiin ilmiöihin. Tästä jäl-kimmäisestä näkökulmasta tutkimuksen kohteena voi olla esimerkiksi kieltolain säätämisen vaikutus kansantulon kehi-tykseen. On sitten eri asia, onko kieltolain säätäminen niin varteenotettava alkoho-lipoliittinen vaihtoehto, että tällaisen tut-kimuksen suorittaminen palvelee alkoho-lipoliittista päätöksentekoa, ja miten täl-lainen tutkimus on puhtaasti tutkimus-teknisesti vietävissä läpi. Joka tapaukses-sa on ilmeistä, että Myrdalin hahmotta-mien linjojen puitteissa alkoholipoliitti-sen päätöksenteon ja taloudellisen alko-holitutkimuksen edut ovat selvästi yhte-

nevät. Alkoholipoliittisessa päätöksen-teossa voidaan hyödyntää paitsi sosiaali-poliittiseen myös taloudelliseen näkökul-maan pitäytyvää tieteellistä alkoholitut-kimusta. Sen sijaan alkoholipoliittinen päätöksenteko ei kaivanne tuekseen tie-teelliseen kaapuun verhottua ja kansan-taloustieteen arvovaltaa hyväkseen käyt-tävää markkamäärin suoritettavaa spe-kulointia alkoholin käytön kansantalou-delle tai yhteiskunnalle aiheuttamien kustannusten ja hyötyjen suuruudesta.

Alkoholin käytön kustannuksiin lienee kiinnitetty erinäisiä toiveita siinä yhtey-dessä, kun on haluttu vaikuttaa alkoholi-poliittiseen mielipideilmastoon. Kieltä-mättä alkoholin käyttöön liitettävät suu-ret kustannukset saattavat tällä hetkellä tuntua houkuttelevilta ja tehokkailta pro-pagandavälineiltä etenkin, kun alkoholi-poliittinen mielipideilmasto on kiristynyt sitten 1960- ja 1970-luvun vaihteen. Jo tässä vaiheessa kannattaa kuitenkin huoma-ta, että toistaiseksi erilaisissa alkoho-lin käytön kustannuksia koskevissa markkamääräisissä arvioissa on useimmi-ten rajauduttu vain kustannuspuolen tar-kasteluun. On kuitenkin täysin luonnollis-ta, että sikäli kun tätä linjaa jatketaan, tullaan ennen pitkää tilanteeseen, jossa "kansantaloudelliseen" tai "yhteiskunta-taloudelliseen" näkökulmaan pitäytyvät "tutkimukset" tulevat ottamaan tehtä-väkseen paitsi kustannuspuolen myös hyötypuolen selvittämisen. Ja kun tähän pisteeseen päästään, ei markkamääräis-ten spekulatioiden laatiminen enää vält-tämättä ole puhumassa tiukentuvan alko-holipolitiikan puolesta, kuten Ohlinin ar-tikkelin yhteenvedo varsin selvästi antaa ymmärtää.

Kirjallisuus

Dahlgren, Thorild: Alkoholens national-ekonomiska och statsfinansiella verknin-gar. Teoksessa Handbok i alkoholfrågan. Stockholm 1924, s. 171—210

Dahlgren, Thorild: Alkohol och nationalekonomi. Tirfing 24(3): 65—78, 1930

Dasgupta, Ajit K. & Pearce, D. W.: Cost benefit analysis: theory and practice. London 1972

Fisher, Irving: Prohibition at its worst. New York 1927

Gahn, Hans: Till frågan om alkoholens vinst- och förlustkonto. Tirfing 22(3—5): 33—80, 1928

Halla, Klaus: Alkoholihaittojen kustannukset vuonna 1974. Sosiaali- ja terveystoiministeriön julkaisuja 1/1977

Handboken i alkoholfrågan. Tirfing 18(5—6): 65—81, 1924

Handboken i alkoholfrågan. Nya uttalanden. Tirfing 19(3): 40—45, 1925

Handboken i alkoholfrågan. Två diskussionsinlägg. Tirfing 20(5—6): 90—93, 1926

Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen. Stockholm 1928

Johansson-Dahl, Robert: Handledning för lärare vid nykterhetsundervisningen. Tirfing 23(1—2): 11—20, 1929

Khennet, Halvar: Till frågan om alkoholens vinst- och förlustkonto. Tirfing 23(1—2): 20—26, 1929

Khennet, Halvar: Alkohol och nationalekonomi. Ett nytt inlägg i diskussionen. Tirfing 25(2): 53—58, 1931

Kristityn Vastuu 6. 5. 1975

Leibenstein, Harvey: Pitfalls in benefit — cost analysis of birth prevention. Population Studies 23(2): 161—170, 1969

Mattsson, Bengt: Samhällsekonomska kalkyler. En introduktion till "cost-benefit" analysen med exempel från trafiksäkerhets-, undervisnings-, sjukvårds-, arbetsmarknads-, miljövårds- och väginvesteringsområdet samt behandling av den offentliga sektorns prissättningsproblem. Lund 1970

Meinander, Nils: Den samhällsekonomska lönsamheten — analys av begreppet. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 22(1): 3—19, 1969. 1969 a

Meinander, Nils: Den samhällsekonomska lönsamheten — praktiska kalkylmöjligheter. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 22(2): 81—94, 1969. 1969 b

Mishan, E. J.: Cost-benefit analysis. London 1971

Myrdal, Gunnar: Alkoholens vinst- och förlustkonto. Tirfing 24(4): 106—109, 1930

Ohlin, Bertil: Nationalekonomiska synpunkter på alkoholfrågan. Tirfing 24(4): 97—105, 1930

Ohlin, Bertil: Nationalekonomiska synpunkter på alkoholfrågan. Blå Boken, 16:e årg. Stockholm 1939

Pitkänen, Eero: Kustannus-hyötyanalyysi. Yhteiskunnalliset ja liiketaloudelliset näkökohdat päätöksenteossa. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisusarja C:11:8. Helsinki 1974

Prest, A. R. & Turvey, R.: Cost-benefit analysis: A survey. The Economic Journal 75 (December): 683—735, 1965

Raittiussanommat 2/1971

Roos, J. P.: Hyvinvointi yhteiskuntapolitiikan tavoitteena. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitos, monistesarja no 4, 1968

Roos, J. P.: Welfare theory and social policy. A study in policy science. Commentations Scientiarum Socialium 4/1973. Societas Scientiarum Fennica. Helsinki 1973

Self, Peter: Econocrats and the policy process: The politics and philosophy of cost-benefit analysis. Bristol 1975

Sommarin, Emil: Några nationalekonomiska synpunkter på alkoholfrågan. Tirfing 19(8—9): 113—122, 1925

Sommarin, Emil: Till frågan om alkoholens vinst- och förlustkonto. Tirfing 24(6): 175—183, 1930

Statens offentliga utredningar 1974:90. Alkoholpolitik. Del 1. Bakgrund. Betänkande avgivet av alkoholpolitiska utredningen. Stockholm 1974

Till frågan om alkoholens vinst- och förlustkonto, några inlägg vid diskussionen å Stockholms Handelshögskola den 20 november 1928. Tirfing 24(3): 79—81, 1930

Uusitalo, Paavo: Suunnittelun tavoitteet ja keinot. Helsinki 1974

Virkkunen, Paavo: Kustannus-hyötyanalyysin keskeisistä ongelmista. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 68(2): 179—181, 1972

Virolainen, Johannes: Alkoholijuomien käytön valtiontaloudelle aiheuttamat rasitukset. *Alkoholikysymys* 44(3): 82—85, 1976

Wildavsky, Aaron: The political economy of efficiency: cost-benefit analysis, system analysis and program budgeting. *Public Administration Review* 26(Decem-

ber): 292—310, 1966

Österberg, Esa: Alkoholipoliittinen päätöksenteko ja kustannus-hyötyanalyysi: kustannus-hyötyanalyysi poliittisen päätöksenteon apuvälineenä. *Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimus-seloste* no 92, 1976.

English summary

Esa Österberg: Mitä alkoholi maksaa kansantaloudelle? (What does alcohol cost the economy?)

Discussion on alcohol policy has in recent years in Finland frequently posed the question of what magnitude is the cost of the use of alcohol to society or to the economy. This article examines discussion in Sweden at the turn of the decade between the 1920s and the 1930s on the calculation of the cost and benefit of the use of alcohol to the economy.

The study carried out is summarized in the following points:

1. The advantage of alternative measures can be compared by means of macroeconomic calculations. Their function excludes the analysis of whether the

use of alcohol is beneficial or detrimental or whether alcohol should be permitted or not.

2. A comparison is made of contemporary society and a hypothetical society completely devoid of alcohol in the calculation of macroeconomic cost and benefit arising from its use. In order to determine the nature of an alcohol-free society, those measures which could be employed to abolish the use of alcohol should be discovered.

3. Unless measures to alter contemporary society into one free of alcohol can be discovered, calculation of the macroeconomic cost arising from alcohol consumption remains merely propagandist speculation.

Alkoholipoliitiikka Vol. 43: 75—86, 1978